

**НАСТАВНО НАУЧНОМ ВЕЋУ
ФИЛОЗОФСКОГ ФАКУЛТЕТА
УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ**

На основу члана 231. став 1. алинеја 17. и члана 278. Статута Факултета, Наставно-научно веће Филозофског факултета у Београду нас је на својој IX редовној седници, одржаној дана 26. 12. 2019. године, изабрало у комисију за оцену и одбрану докторске дисертације Средњовековно археолошко наслеђе на југу карпатско-панонског простора: „Бијелобрдски комплекс”, коју је поднела докторанткиња Милица О. Радишић. Након увида и подробног разматрања поднете докторске дисертације, слободни смо да поднесемо следећи

Реферат о завршеној докторској дисертацији

Основни подаци о кандидату и дисертацији:

Кандидаткиња Милица О. Радишић рођена је 1983. године у Чачку. Основне студије завршила је 2007. године, а мастер академске студије 2011. године на Одељењу за археологију Филозофског факултета у Београду. Докторске студије уписала је на Одељењу за археологију Филозофског факултета у Београду 2011. године. Исте године запослила се у Археолошком институту у Београду. Докторска дисертација Милице О. Радишић *Средњовековно археолошко наслеђе на југу карпатско-панонског простора: „Бијелобрдски комплекс”* састоји се од 436 страна текста, 56 страна библиографије, списка илустрација на 14 страна, док се на крају дисертације налази илустративни део рада, који се састоји од 15 карата и 79 табли са основама налазишта, објеката различите намене и гробова, као и са цртежима и фотографијама покретних налаза.

Кандидаткиња Милица О. Радишић је током свог досадашњег истраживачког рада објавила више научних радова. Својим значајем издвајају се радови: *Позносредњовековне копче западног порекла на централном Балкану* објављен у Гласнику Српског археолошког друштва 2014. године,

Раносредњовековне апликације из Сврљиг-града и осврт на сличне налазе на нашем тлу: о функцији, хронологији и културној припадности публикован у Етно-културолошком зборнику за проучавање културе источне Србије и суседних области 2015. године, рад *Archaeological Testimonies to Change. The Central Balkans in the the Early Middle Ages* настао у коауторству са И. Бугарским, објављен у *Byzantine Heritage and Serbian Art I. Processes of Byzantinisation and Serbian Archaeology*, 2016. године, затим *Archaeological testimonies of Bulgarian presence in the Central Balkans during the ninth and tenth centuries* објављен 2018. године у зборнику радова *Emperor Symeon's Bulgaria in the history of Europe's South-East: 1100 years from the battle of Achelous I*, те рад написан у коауторству са В. Узелац под насловом *Појасне апликације из Станишића у светлу раномађарске оставштине у Бачкој* објављен у Раду Музеја Војводине 2018. године.

Предмет и циљ дисертације:

Предмет истраживања докторске дисертације Милице Радишић *Средњовековно археолошко наслеђе на југу карпатско-панонског простора: „Бијелобрдски комплекс”* је испитивање тзв. бијелобрдског феномена у Србији кроз систематизовање целокупне расположиве грађе и проучавање социокултурних процеса, на више него релевантном узорку од преко 200 налазишта. Први циљ докторске дисертације је доказивање тезе о разноликости и слојевитости културних традиција унутар бијелобрдског комплекса, од почетка 10. до средине 13. века. Наредни је тумачење социјалних, економских и верских узрочника промена унутар истраживаног простора, као и одговор на питање шта је и на који је начин настао феномен бјелобрдске културе. Осим тога, циљ дисертације је и да се сагледа низ комплексних историјских процеса који су се током бурног средњовековног раздобља одвијали на југу Карпатске котлине. Осим тога, циљ рада је и да се на једном месту критички сагледа расположива публикована грађа као и до сада непубликовани резултати истраживања, што је довело до важних нових закључака.

Основне хипотезе од којих се полазило у истраживању:

Полазна хипотеза у раду је да археолошко наслеђе „Бијелобрдског комплекса“ представља сложену културну синтезу преосталог староседелачког супстрата након краја Аварског каганата са досељеним мађарским племенима, уз извесне утицаје из различитих културних сфера: **Византије, Кијевске Русије и Западне Европе**. Провера ове тезе потврдила је мултиетничност (рано)средњовековних популација и указала на присуство различитих компоненти, које су учествовале у стварању бијелобрдског комплекса. Друга доминантна хипотеза је да су се у раздобљу од почетка **10. до средине 13. века међусобни утицаји „Бијелобрдског комплекса“ и Византије одвијали променљивим интензитетом и смером**. Испитивање тезе указало је да је бијелобрдски утицај у раној фази био израженији на материјалну културу подунавских Словена, посебно у домену производње металних предмета, док Византија није имала толико значајну улогу у културном и економском развоју војвођанског дела „Бијелобрдског комплекса“, како би се то могло очекивати, нарочито на територији Срема.

Кратак опис садржаја дисертације:

Докторска дисертација *Средњовековно археолошко наслеђе на југу карпатско-панонског простора: „Бијелобрдски комплекс“* представља јасну и логично организовану писану целину, подељену на шест поглавља, чији садржај функционално прати обиље илустративних прилога. Теза има следећу структуру:

1. У почетном поглављу са називом **Увод** (стр. 1-25), подељеном на три дела, кандидаткиња излаже предмет и циљеве истраживања, после чега следи географско омеђење теме која се истражује, док је у последњем делу изложен исцрпан преглед историјских околности проучаваног простора од слома Аварског каганата, преко насељавања Мађара, до раног доба њихове средњовековне државе.

2. Друго поглавље носи назив **Историјат истраживања, идеје и проблем хронологије** (стр. 26-57). Подељено је на четири потпоглавља, која су посвећена теренским радовима и стању истражености како у земљама у окружењу, тако и у Србији. Наредно потпоглавље бави се историјатом тумачења феномена

бијелобрдске културе, такође подједнако у иностраној и домаћој литератури. Следи затим потпоглавље о досадашњим типолошко-хронолошким поделама и периодизацијама овог културног комплекса, да би последње потпоглавље чинила разматрања о методологији досадашњих истраживања, као и о могућностима и ограничењима даљих проучавања.

3. Наредно поглавље носи назив **Каталог налазишта** (стр. 58-239), у коме је кандидаткиња, уз крајње студиозан и минуциозан приступ, изложила на униформан и методолошки заснован начин све расположиве податке о налазиштима и налазима који припадају бијелобрдском културном комплексу на југу карпатско-панонског простора. Каталог налазишта подељен је у три групе, према карактеру локалитета: на некрополе са раномађарским и бјелобрдским материјалом, на касне бјелобрдске некрополе и на бјелобрдска насеља, унутар којих су локалитети предочени у склопу појединачних географских целина (Срем, Банат и Бачка).

4. Следи поглавље под називом **Археолошко наслеђе на југу карпатско-панонског простора** (стр. 240-395), у коме је Милица Радишић анализира сав расположив археолошки материјал, груписан према месту открића на налазе са некропола, из цркава и оних откривених у насељима. Том приликом посветила је велику пажњу датовању налаза преко одговарајућих аналогичних, али и препознавању мађарских, бијелобрдских и других елемената на налазима.

5. Посебно поглавље кандидаткиња Милица Радишић посветила је бијелобрдским и њима сличним налазима јужно од Саве и Дунава (стр. 240-395), при чему посебну пажњу посвећује појави ливених наушница у, како сама каже, (не)бијелобрдском контексту.

6. У последњем поглављу под називом **Закључак** (стр. 421-436) кандидаткиња резимира и синтетизује резултате својих истраживања, посвећујући посебну пажњу издвајању предмађарских и мађарских елемената, који су учествовали у настанку бијелобрдског комплекса, као и начина на који се ширио његов утицај.

Остварени резултати и научни допринос дисертације:

Докторска дисертација Милице О. Радишић *Средњовековно археолошко наслеђе на југу карпатско-панонског простора: „Бијелобрдски комплекс”* представља изузетно важан допринос науци, будући да су након више од четири деценије на једном месту сакупљени и презентовани резултати досадашњих истраживања и, што је посебно важно, до сада непубликовани резултати истраживања налазишта тзв. бијелобрдске културе. У случајевима када се ослања на публикован материјал, кандидаткиња му приступа критички, преиспитује раније и износи нове закључке, у складу са савременим трендовима и методологијом у европској археологији. Тако су, на пример, истраживања кандидаткиње показала да се не може прихватити тумачење да је бијелобрдска култура створена у једном центру, одакле се дифузно ширила. Феномен бијелобрдског комплекса/културе дефинисала је као прожимање номадских и неномадских елемената, након чега долази до постепеног преображаја у феудално хришћанско друштво. Ова трансформација се може разумети двојачко, јер се мађарска држава, која је обухватала подручје бијелобрдског комплекса, окреће ка Западу, док се истовремено испољава негативна реакција носилаца ове културе на хришћанство, што се најбоље манифестује у погребној пракси. Због свега наведеног кандидаткиња износи и мишљење да би у будућности појам „бијелобрдски комплекс/култура“ требало избегавати у нашој научној средини, а средњовековну грађу из Војводине посматрати као наслеђе из периода ране мађарске државе.

Закључак

Дисертацију *Средњовековно археолошко наслеђе на југу карпатско-панонског простора: „Бијелобрдски комплекс”* одликује исправан методолошки приступ, као и добро промишљен концепт рада уз коришћење релевантне и обимне научне литературе из области археологије, али и других наука. Приликом израде докторске тезе кандидаткиња се придржавала раније утврђеног истраживачког плана, чиме је у потпуности одговорила на постављене захтеве. Може се закључити да је рад Милице Радишић оригинално научно дело које представља искорак у изучавању средњег века на простору Војводине, са посебним значајем за будућа

истраживања ове теме. Резултати до којих је кандидаткиња дошла указују и на правце којима треба поћи у будућим истраживањима. Имајући све наведено у виду сматрамо да су се испунили сви услови за усмену одбрану докторске дисертације *Средњовековно археолошко наслеђе на југу карпатско-панонског простора: „Бијелобрдски комплекс”* кандидаткиње Милице О. Радишић, о чему смо слободни да обавестимо Научно-наставно веће Филозофског факултета у Београду.

У Београду 24. 02. 2020. године

_____

др Перица Шпехар, ванредни професор
(ментор)

_____

доц. др Дејан Радичевић

_____

др Иван Бугарски, виши научни сарадник